

Jan Neruda (1834 – 1891): Povídky malostranské (1878)

Struktura zkoušky:

I. Beletristický text:

A. Literární druh a žánr, umělecký směr / tvůrčí skupina, literárněhistorický kontext, údaje o autorovi ve vztahu k dílu;

B. 1. Doba a místo (děje); 2. Hlavní postavy a jejich charakteristika; 3. Námět, témata, hlavní motivy; 4. Zvláštnosti kompozice;

C. Jazykové zvláštnosti a kulturní souvislosti;

Týden v tichém domě

(...) Cítíme, že jsme v místnosti zcela uzavřené. Čirá, hluboká kolem nás tma, ani nejmenší skulinou nevníká odnikud šero; všude jen tma taková, v níž domníváme-li se přec na okamžik míti něco světlého před očima, je to pouze rudý kruh vlastní naší myšlenky.

Napnutí smyslové pozorují i nejdrobnější známky života. Čich náš zvěstuje nám, že místnost naplněna je mastným jakýms vzduchem, sprostou směsicí výparů. Je nám hned, jako bychom hlavně cítili smrkové nebo jedlové dříví, hned zas jakoby lůj a sádlo, a zas jakoby suché švestky, kmín, ba i kořalku, česnek atd. Sluchu se dotýká tykot hodin. Musí to být staré nástěnní hodiny s dlouhým kývadlem, na jehož konci tenký plechový a zajisté že trochu zkřivený kruh; někdyť se kývadlo v jednozvučné své povídačce zakoktne a kruh se lehýnce otřese. I to zakoktnutí opakuje se v pravidelných rozměrech a stává se jednozvučným. (...)

Přivedla žebráka na mizinu

(...) Byl překrásný den červnový. Pan Vojtíšek vyšel z kostela sv. Mikuláše, posadit si čepici na hlavu, co ochranu proti sálajícímu slunci, a šel pomalu přes nynější Štěpánské náměstí. U sochy sv. Trojice se zastavil a usedl na schod. Kašna za ním zvučně šplounala, slunce hřálo, bylo tak příjemno! Patrně obědval dnes někde, kde stolovali až po dvanácté.

Sotva si byl usedl, zvedla se jedna ze žebraček od dveří mikulášského kostela a šla tímtež směrem. Té říkali „baba miliónová“. Jiné žebračky slibovaly, že pánbůh darovanou jim almužnu zaplatí stotísíckrát, ona šla hned do „miliónů a miliónů“; proto také paní oficiálka Hermannová, která chodila ke všem licitacím po Praze, dávala almužnu jí jedině. Miliónová šla rovně, kdy chtěla, a kulhala, kdy chtěla. Teď šla rovně a přímo k panu Vojtíškovu u sochy. Plátěné suknice se jí kolem suchých hnátů plandaly skoro bez zašustění, do čela silně stažená modrá plachetka kývala se nahoru dolů. Její obličej byl mně vždy děsně protivný. Samá drobná vráska jako tenounké nudličky, sbíhající se ke špičatému nosu a ústům. Oči její byly žlutozelené jako u kočky. (...)

Divné zvěsti začaly se najednou šourat Malou Stranou. A koho se dotkly, škrabal se za uchem. „Pan Vojtíšek,“ znělo to často v rozpravách a za chvíli zas jsi slyšel: „Pan Vojtíšek!“

Brzy jsem zvěděl všeho. Pan Vojtíšek prý nebyl ani chud. Pan Vojtíšek prý měl tam za vodou, na Františku, dva domy. To prý ani není pravda, že bydlí pod Hradem někde v Brusce.

Blázny si dělal z dobrých malostranských sousedů! A po tak dlouho!

Nastala rozhořčenost. Mužští se zlobili, cítili urážku, styděli se, že byli lehkověrni.

„Darebák!“ pravil jeden.

„Je pravda,“ rozumoval druhý, „viděl ho někdo žebrat v neděli? To byl nejspíš doma, ve svých palácích, a jedl pečeně.“

Ženské ještě váhaly. Dobrá tvář páně Vojtíškova zdála se jim přec příliš upřímná.

Ale přišel dodatek zvěsti. On prý má také dvě dcery a ty prý dělají slečny. Jedna prý má lajtnanta a druhá chce jít k divadlu. Nosí jen samé rukavičky a jezdí do Stromovky.

To rozhodlo i u ženských.

Takřka ve dvakrátě čtyřadvaceti hodinách byl osud páně Vojtíškův zjinačen. Všude ho ode dveří odbývali, že jsou „zlé časy“. Kde míval obědy, slyšel, že „dnes nic nezbylo“, nebo: „Jsme chudi, měli jsme jen hrách, to není pro vás.“ Uličníci kolem něho poskakovali a pokřikovali: „Domácí pán! Domácí pán!“

Byl jsem v sobotu před domem a viděl blížícího se pana Vojtíška. Pan Herzl stál jako obyčejně v bílé své zástěře mezi domem, opřen o kamennou veřej. Mimovolně, v nevysvětlitelném strachu jakéms jsem veběhl do domu a skryl se za silná vrata. Kolem stěžejí viděl jsem blížícího se pana Vojtíška dobře.

Čepice se mu v rukou třásla. Nepřicházel s jasným úsměvem jako jindy. Hlava byla sklopena, nažloutlé vlasy zčuchány. „Pochválen buď pán Ježíš Kristus,“ pozdravoval obyčejným hlasem. Přitom se mu hlava povznesla. Tváře jeho byly bledy, oko jakoby dřimotou potaženo.

„To je dobře, že jdete,“ mínil pan Herzl. „Pane Vojtíšku, půjčte mně dvacet tisíc. Nebojte se, že přijdete o ně, budou na dobré hypotéce. Mohl bych teď koupit dům tady vedle U Labutě –“

Nedomluvil.

Panu Vojtíškovi vyhrnuly se slzy náhle proudem. „Vždyť jsem – vždyť jsem –,“ zavzlykal, „já byl po celý život tak poctivý!“

Potácel se přes ulici a sklesl u zdi pod zatáčkou k Hradu. Hlavu položil na kolena a štkal hlasitě. (...)

U Tří lilí

Vždy jsem se zas zdvihнул a přikročil na chvílku k dokořán odevřeným dveřím salónku, abych na tančící se podíval blíž. Vábilo mne tam krásné, as osmnáctileté děvče. Štíhlý vzrůst, plné, teplé formy, v týlu přistižený volný černý vlas, oblý hladký obličej, světlé oko – krásné děvče! (...)

Tančila skoro ustavičně. Ale dobře pozorovala, že vábí zraky moje. Když tančila kolem dveří, mezi nimiž jsem stál, vždy upřeně se zadívala na mne, a když tančila salónkem dál, viděl a cítil jsem, že při každém otočení zavazuje její zrak o mne. (...)

Viděl jsem ji, jak venku si dává svrchní šaty přes hlavu, pak zmizela. (...)

As po čtvrt hodině zas jsem se podíval ku dveřím salónku. Zde stála krásnooká opět. Rovnala si promoklé šaty, utírala vlhké vlasy a starší nějaká družka jí pomáhala.

„A proč jsi šla v té nehodě domů?“ tázala se tato.

„Sestra přišla pro mne.“ Hlas její slyšel jsem teď poprvé. Byl hedvábně měkký, zvučný.

„Stalo se něco doma?“ „Matka zrovna umřela.“ Zachvěl jsem se. (...)

II. Nebeletristický text:

A. Funkční styl, obsah, účel, vztah k prvnímu textu;

B. Jazykové apod. zvláštnosti.

Karel Plicka (1894 – 1987) – Emanuel Poche (1903 – 1987): Procházky Prahou (1966)

Malá Strana

Její měšťané byli existenčně závislí především na Hradu, proto měla Malá Strana povahu města rezidenčního. Po bitvě bělohorské nastává zde postupná feudalizace imigrací šlechty a kléru a výstavbou rozlehlých paláců – Valdštejnského, Lichtenštejnského, Michnovského a Slavatovského – a neméně rozložitých konventů, především konventu karmelitek u sv. Josefa a jezuitů, kteří okupují střed rynku. Těmto objektům padají za oběť celé bloky domů s ulicemi a zahradami a další desítky domů ustupují po celé 18. stol. novostavbám barokních paláců a jejich zahradám. Tak je postupně přetvořena Malá Strana ve čtvrt' výslovně aristokratickou, což zdejší měšťané konjunkturálně využívají ke svému prospěchu. Avšak josefínské reformy odvedly do Vídně natrvalo většinu zde sídlící šlechty a zčásti zrušily kláštery. Tím obyvatelstvo ztratilo dobrou životní základnu a město se proměnilo ve čtvrt' chudých lidí, drobných úředníků a úradů.

Karel Plicka – Emanuel Poche, *Procházky Prahou*, Praha 1980, s. 75.

Poznámky a vysvětlivky:

feudalizace – zde nahrazování královské autority autoritou vysoké šlechty a církevních hodnostářů; **josefínské reformy** – reformy prováděné římským císařem (a titulárně českým králem) Josefem II., jenž sice usiloval o humanizaci a zcivilnění svého vladařského úřadu, ale zároveň posiloval centralizaci a germanizaci středoevropské Rakouské říše, již vládl; **Karel Plicka** (1894 – 1987) – československý fotograf, filmový dokumentarista a muzikolog; **Emanuel Poche** (1903 – 1987) – československý historik umění, autor publikací *Prahou krok za krokem*, *Procházky Prahou*, *Umělecké památky Čech* (a kolektiv; 4 svazky) aj., jeho první manželkou byla Herberta Masaryková, vnučka prvního československého prezidenta Tomáše G. Masaryka; **Přemysl II. Otakar** (asi 1233 – 1278) – jeden z nejvýznamnějších českých králů (pocházel z dynastie Přemyslovců), zároveň také rakouský vévoda, přezdíván král železný a zlatý, proslul mj. zakládáním mnoha měst; **rezidenční** – sloužící k bydlení společenské smetánky.

Text patří do stylu odborného, a sice k jeho popularizační formě. Jedná se o kvalitní – a opakovaně vydávaný – turistický průvodce pro zasvěcenější zájemce o pražské dějiny, urbanistický vývoj i architektonické památky. Autor textu prozrazuje svůj literární talent uplatňováním živého slohu (viz personifikace: *Těmto objektům padají za oběť celé bloky domů s ulicemi a zahradami a další desítky domů ustupují po celé 18. stol. novostavbám...*). Ačkoli dodržuje vysokou odbornou náročnost a faktografickou přesnost, netají svůj rezervovaný postoj k pobělohorským poměrům.